

**Konference Student Migration, Scholarly Networks and Book Culture.
Basel and the Swiss Academies in their Relations to (East)Central Europe
15th–17th Centuries,
14. 6. – 15. 6. 2022, Praha**

Mezinárodní konference mapující formy propojení basilejské univerzity a švýcarských akademií s intelektuálními dějinami středovýchodní Evropy byla zorganizována společně s Univerzitou v Postupimi, Univerzitou v Bernu, Ústavem dějin a archivem UK a Historickým ústavem AV ČR. Posledně jmenované pracoviště také neslo značnou část finančních nákladů spojených s organizací, mimo jiné vzhledem k souvislostem tématu konference s právě řešeným grantem *GA ČR GA21-00227S Basilejská univerzita a české země (1460–1630)*. Zároveň se jednalo o jeden z konkrétních výsledků spolupráce mezi ÚDAUK a Centrem pro výzkum vzdělanosti HiÚ AV ČR.

Po krátkých uvítacích proslovech za organizátory (M. Holý, M. Ďurčanský) následoval již úvodní referát, jehož se ujal Matthias Asche (Univerzita Postupim). Nastínil v něm obecnou situaci vyššího školství ve švýcarských kantonech a souvisejícím prostoru německojazyčných oblastí Říše. Do tohoto kontextu zasadil přehledný portrét pozdně středověké a raně novověké basilejské univerzity jako městské instituce, počátkem 16. století reformované a podřízené přísnému konfesijnímu dohledu. Konfesijní orientace z ní v některých obdobích zároveň činila nekatolickou „Flüchtlingsuniversität“, ať už máme na mysli vlny příchodu italských studentů nebo francouzských hugenotů. Vedle toho se dotkl také dochování pramenů (zejména matrik jako klíčového zdroje informací pro dějiny švýcarského vysokého školství) a otázky profilujících fakult basilejské univerzity (právnícká a lékařská). Následující diskuse zahrnuje mj. problematiku školství v katolických kantonech, charakteristiku zemských a městských univerzit (*Fürstenuiversität* x *Stadtuniversität*) nebo frekvenci počtu studentů v Basileji na konci středověku.

První z bloků věnovaných migraci studentů otevřel Christian Hesse (Univerzita v Bernu) příspěvkem skicujícím profil basilejské univerzity právě z pohledu složení studentů v letech 1460–1550. Přehledné mapky zachycující situaci před a po provedení reformace vycházely v prezentaci z údajů velkého projektu, jehož nositelem je právě domovské pracoviště Ch. Hesseho – *Repertorium Academicum Germanicum*,¹ a činily tak z příspěvku ukázkové využití nástrojů *digital humanities*. Referát ukázal poměrně malou přítomnost studentů ze středovýchodní Evropy před rokem 1550, byť mezi nimi nechyběly ani významné osobnosti jako Zikmund Hrubý z Jelení. Diskuse poukázala na některé problémy metodologické povahy, např. otázku vstupních údajů pro databáze (řada osob, které prokazatelně v Basileji po nějakou dobu studovaly, není zachycena v matrikách) a zásadní roli urbánního charakteru basilejské univerzity pro malé zastoupení studentů ze středovýchodní Evropy před rokem 1550. Navazující příspěvek Wolfganga Mährleho (Zemský archiv Bádenska-Württemberska, centrála ve Stuttgartu) se věnoval následujícímu období a jevu, který byl pro basilejskou univerzitu typický – přítomnost exulantů. I v tomto referátu byla vyhodnocena statistická data, na jejichž základě byla sledována hlavně frekvence studentů z 32 bavorských, franckých, švábských a hornorýnských měst (v čele s Augsburgem a Norimberkem), kteří do konce 17. století tvořili kolem 10 % z celkově zapsaných. V diskusi byla

¹ <<https://rag-online.org/>> (ověřený přístup 16. 2. 2023).

akcentována mj. opakovaně se na konferenci objevující otázka motivace studentů a pojem „Doktorenfabrik“, směřovaný hlavně k lékařské a právnické fakultě (podle Mährleho jej lze pro Basilej použít zhruba pro období 1580–1620, přičemž oprávněnost jeho použití lze doložit například na studentech pocházejících z Norimberka). Vedle toho bylo otevřeno také téma *grand tours*, konkrétně nakolik byla basilejská univerzita součástí zavedených tras spojených s tímto fenoménem (podle M. Holého do nich byla u studentů z českých zemí integrována dosti pevně).²

Následující dva bloky zaměřené na studentskou migraci otevřel Ádám Hegyi (Univerzita Segedín) příspěvkem věnovaným uherským studentům na basilejské univerzitě a jejich sociálním vazbám. Jako pramen ke svému výzkumu využil štambuchy, ale také „paratexty“ z různých tisků (věnování, oslavné adresy, básně a podobně). Výsledkem je mimo jiné určení konkrétních osob, které fungovaly jako svého druhu ohniska akademických sociálních kontaktů. V diskusi vyplynula jako související téma otázka stipendií pro reformované studenty z Uher, praktické zajištění tisků vydávaných v maďarštině v Basileji a badatelské možnosti při využití bohatých fondů basilejského městského archivu. Vedle studentů z Uher byli na zdejší univerzitě nemálo zastoupeni také mladíci z polsko-litevského soustátí. Jejich akademické peregrinaci do 17. století se věnoval ve svém příspěvku Robert Tomczak (Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani). Vycházel přitom ze souboru údajů o více než čtyřech stech osobách, mezi nimiž dominovali kalvinisté (z hlediska sociálního původu hlavně šlechtici a měšťané z velkých měst jako Gdaňsk, Poznaň a Krakov). Pozornost věnoval také několika významným osobnostem, mezi nimi především Marcinu Chmielewskému coby rektorovi basilejské univerzity. Ke konkrétním případům, jako byla nechvalně známá kauza zadluženého Jana Kazimierze Krasińského, směřovala i diskuse, jež se poté stočila ke konfesijnímu profilu studujících. Na polské vazby k Basileji, zejména k osobnosti Erasma Rotterdamského, se zaměřil Maciej Ptaszyński (Varšavská univerzita), který vycházel především z dochované korespondence a věnování v tiscích. V referátu se opakovaně objevovala významná postava polského teologa Jana Łaského, stejně jako odkazy na koncept kulturního přenosu (*Kulturtransfer*) formulovaný Matthiasem Middeltem a dalšími. Diskuse se vrátila k otázkám očekávání a cílů spojených s výběrem studia právě v Basileji, vazbám mezi studenty a vyučujícími a dotkla se také sociálního milieu Poláků udržujících kontakty s Erasmem Rotterdamským.

Odpolední blok tematicky zůstal u problematiky studentských migrací, tentokrát ovšem z českých zemí, a poskytl tak zajímavé srovnání se situací uherských zemí a polsko-litevské unie, mimo jiné díky podobnému metodologickému přístupu referujících. Martin Holý představil vyhodnocení prosopografického výzkumu matrik basilejské univerzity pro léta 1460–1630 s ohledem na studenty z českých zemí. Z jeho výzkumu vyplynulo, že 44 % českých studentů v Basileji bylo šlechtického původu, 32 % pocházelo z měst a pouhých 24% z poddanských vrstev. Ze známějších studentů basilejské univerzity z našeho prostředí jmenoval Karla staršího ze Žerotína a Jiřího Zikmunda ze Zástřízl. Mnozí studenti z českých zemí v Basileji posléze pokračovali ve studiích na univerzitách v Heidelbergu a Wittenbergu. Marta Vaculínová (Kabinet pro klasická studia Filozofického ústavu AV ČR)

² Srv. v tomto svazku studii: Ondřej Piš, *Akademická peregrinace v komparaci: Čeští a moravští studenti na vybraných reformovaných školách na území dnešního Německa a Švýcarska (1575–1620)*, kde je Basileji také věnována pozornost.

navázala příspěvkem o literárních aktivitách studentů z českých zemí za basilejského pobytu. Zazněla jména Matyáše Koramba, Jana Oporina, Jana Škréty Šotnovského ze Závoric, Šimona Partlicia nebo Daniela Stolzia ze Stolzenbergu, tedy osob, spojených více či méně i s prostředím pražské univerzity. Tematizována byla i otázka českých exulantů v Basileji a související proměna motivů v paratextech jejich publikací (např. obliba motivu kola Štěstěny). Tyto otázky byly dále rozvíjeny také v diskusi. První den konference uzavřela exkurze v historických prostorách Karolina a v Archivu UK, po níž následovala společná večeře jako prostor mimo jiné pro uzavření některých během dne nadhozených témat v užších, neformálních diskusních kroužcích.

Druhý den jednání otevřel blok zaměřený na intelektuální sítě a digitální nástroje pro jejich poznávání. Caspar Gubler (Univerzita Bern) jako v současné době klíčový pracovník projektu *Repertorium Academicum Germanicum* (RAG) ukázal potenciál této databáze na příkladu vyhodnocení údajů vztahujících se k univerzitě v Basileji v prvních devíti dekáдах její existence. V komplexním obrazu souvisejících intelektuálních sítí nechyběly ani příklady vztažené k českému prostředí, mj. došlo opět na osobnost Zikmunda Hrubého z Jelení. Společný příspěvek Amy Nelson Burnet a Gertrude Robin Gauthier (obě University of Nebraska, Lincoln) přednesla prvně jmenovaná. Představila v něm výsledky prosopografické analýzy bezmála dvou set kolektivních skupin (členů městských rad, vyučujících fakult) z jižního Německa a Švýcarska – více než 2.500 osob z konce 15. a první poloviny 16. století. Na příkladu tří generací humanistů tak ukázala trend vedoucí ke zvyšování imatrikulací s postupem času, a tím také k rostoucí roli univerzit při šíření humanismu (včetně významné úlohy Basileje). Diskuse směřovala především k metodologickým otázkám souvisejícím s „plněním“ databází, zejména s vyhodnocováním údajů z korespondence představující jeden ze základních pramenů pro výzkum intelektuálních sítí. Vedle toho byla rovněž diskutována problematika rozdílů mezi jihoevropským humanismem, jehož ohnisky byly spíše konkrétní osobnosti, a severoevropským, napojeným mnohem více na instituce (univerzity, dvory).

Intelektuálním kontaktům vázaným na univerzitní prostředí Basileje byl věnován i další blok. Marie Ryantová (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích) v něm představila široké sociální pole, které lze studovat na základě štambuchů („*alba amicorum*“). Z tohoto tématu, k němuž publikovala v českém prostředí dosud nepřekonanou monografii, vybrala řadu příkladů zachycujících přítomnost českých studentů v Basileji (např. exulanta Jana Maconia). S basilejským prostředím přímo souvisí dva exempláře dochovaných štambuchů, jeden uchovávaný v Univerzitní knihovně v Basileji a druhý v tamějším Historickém muzeu. Účastníci diskuse na štambuchy pohlédli z konfesijního hlediska jako na fenomén, typický hlavně pro nekatolické prostředí. Debata o jejich dochování a charakteru se dotkla také projektu *Repertorium alborum amicorum* realizovaného univerzitou v Erlangenu-Norimberku.³ Ondřej Podavka (Kabinet pro klasická studia Filozofického ústavu AV ČR) v následujícím příspěvku přiblížil švýcarská studia moravského aristokrata Ladislava Velena ze Žerotína, a to na základě jeho rukopisného *Itineraria* z let 1590–1594 dochovaného ve Vatikánské knihovně.⁴ Nastínil Žerotínovy kontakty, na jejichž

³ <<https://raa.gf-franken.de/de/startseite.html>> (ověřený přístup 16. 2. 2023).

⁴ Digitalizovaný rukopis je dostupný na adrese: <https://digi.vatlib.it/view/MSS_Reg.lat.613> (ověřený přístup 16. 2. 2023).

pomyslném vrcholu stál známý basilejský teolog a profesor Johann Jakob Grynaeus, a přiblížil také charakter samotného pramene, včetně některých zajímavých záznamů ilustrujících zájmy mladého aristokrata. V diskusi byla věnována pozornost otázce Žerotínovy konfesijní orientace a srovnání jeho *Itineraria* s podobnými prameny tohoto typu, včetně diaria Zdeňka Brtnického z Valdštejna, které O. Podavka v monografii věnované tomuto aristokratovi rovněž využil.

Poslední blok jednání byl zasvěcen knižní kultuře. Otevřel jej jeden ze spoluorganizátorů konference Vojtěch Večeře (Historický ústav AV ČR) příspěvkem o teologovi a profesovi basilejské univerzity Johannu Ulrichu Sturgartovi (cca. 1450–1503). Přiblížil v něm v první řadě jeho dílo *Manuale curatorum praedicandi* ve srovnání s jinými kazatelskými příručkami té doby. Diskuse se poté stočila především na otázku souvislostí mezi vznikem a oblibou této knihy s počátky reformace. Příspěvek Kamila Boldana (Národní knihovna v Praze) nastínil dochování tisků z obrovské basilejské knižní produkce (v 16. století srovnatelné s množstvím tisků vydaných v celých Čechách) v našich knihovnách a jejich význam pro soudobou knižní vzdělanost. Vedle knihoven v Jáchymově a v Českém Krumlově se podrobněji věnoval také knihovně pražského Karolina, kde bylo zastoupení basilejských tisků značné, zejména co se lékařských spisů (Vesalius, Galén, Paracelsus) a klasiků (Plútarchos) týče. Vyslovil také teorii, že knihovna Karlovy koleje byla ve skutečnosti možná bohatší, než jsme si dosud mysleli. Po zaznění příspěvku se debatovalo především o obchodních vztazích mezi basilejskými tiskaři a Prahou, resp. o jejich vazbách k českým autorům a tiskařům.

Konferenci uzavřelo shrnutí připravené Christianem Hessem a Martinem Holým a následující generální diskuse vracející se k některým již dotčeným tématům. Zájemce o podrobnější obsah dvoudenního jednání lze odkázat na příští svazek časopisu AUC-HUCP, kde budou upravené příspěvky vydány. Svým formátem konference navazovala na podobně pojatou akci zaměřenou na problematiku univerzitních profesorů jako specifické sociální skupiny ve středověku a v raném novověku, kterou v roce 2019 rovněž hostila Malá aula staroslavného Karolina.⁵ Doplníme-li ještě konferenci věnovanou jezuitské studentské kultuře ve středovýchodní Evropě v raném novověku, o níž přinese zprávu druhý svazek časopisu AUC-HUCP ročníku 2023, můžeme spolupráci mezi ÚDAUK a Centrem pro dějiny vzdělanosti HiÚ AV ČR s ohledem na konkrétní výsledky považovat za úspěšnou. Zároveň je také zjevné, že je ve větší míře zaměřena spíše na starší (středověké a raně novověké) dějiny univerzitní vzdělanosti českých zemí v širokém evropském kontextu a že přispívá k intenzivnímu dialogu o intelektuálních vazbách mezi západoevropskými kulturními centry a středovýchodní Evropou.

Marek Ďurčanský – Jan Boukal

doi: 10.14712/23365730.2023.8

⁵ *Universitätsprofessoren in (Mittel-)Europa vom Spätmittelalter bis zur Frühen Neuzeit (15.–18. Jahrhundert) / University Professors in (Central) Europe from the Late Middle Ages to the Early Modern Period (15th–18th Century)*, hg. v. / ed. by Blanka ZILYNSKÁ – Martin HOLÝ, AUC-HUCP 60/1, 2020.